SAVAŞ ÇIKARMA TAZMİNATI ÖNERİSİ

Prof. Dr. Işıl Fulya ORKUNOĞLU*
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

ÖZET

Antik dönem medeniyetlerinden günümüze dek devletlerarası savaşlar düşünüldüğünde savaş vergisi, tazminatı ve savaş ganimetleri gibi gelirler kavramsal olarak farklı içeriğe sahip olsalar da savaşın finansmanı amacıyla kullanılmaktadırlar. Ele geçirilen şehirlerin fethi sırasında bir nevi el koyma /müsadere yoluyla edinilmesine dayanan ganimetler ve halktan savaş dönemi alınan ek vergiler ve savaş sonucu edinilen tazminatlar gelir çeşitleri arasında olağanüstü gelir türü kapsamında sayılmışlardır. Her ne kadar savaş ekonomisinin finansmanı yaygın şekilde devletler özelinde dikkate alınan bir sorun olarak görülse de, yarattığı ekonomik ve çevresel bir çok olumsuz ve olumlu /rant etkisi ülkeler arası savaşları artırıcı misilleme, teknolojik silah satış geliri, tedarik-tehdit-uluslararası çete blokları oluşturma vb. etkileriyle ülkelerüstü bir problem olarak algılanıp, bu ölçekte çözümlenmelidir. Çalışmada savaş ekonomisine ve küresel savunma harcamalarının değişimindeki etkisine, savaşın finansmanında izlenen yöntemlere değinilmekte ve dünya barışına katkı sunması amacıyla sürekli savaş çıkaran ve bunu bir finansman methodu olarak kullanan uluslara savaş tazminatının getirilmesi önerisinde bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Savaş Ekonomisi, Savunma Harcamaları, Türkiye, Savaş Tazminatı

* ORCID No: 0000-0002-7238-1215, İletişim: isil.orkunoglu@hbv.edu.tr

GİRİŞ

Savaşlardan etkilenme düzeyi ülkelerin zenginliğine, sanayiideki, savunma sanayisindeki ya da ülke geneli teknolojik, ticari, turizm gibi alanlardaki sektörel gelişmişliğine, ülkedeki sermaye birikimine, dışa bağlılık düzeyine ve bağlılık şiddetiyle üretim kapasitesine ve ülkenin dış borç düzeyine bağlı olarak değişiklik gösterecektir. Ancak savaşlar; savaş nedeniyle artan kamu harcamaları, kayba uğrayan kamu gelirleri, çalışan nüfusta azaltış, ulusal borçta artış, kaynakların daha çok savunma harcaması yapılması için ya da savaşların neden olduğu yıkımların onarımı amacıyla harcanması, sağlık, eğitim gibi sektörlerde yapılabilecek harcamaların, savunma harcamalarına kaydırılması ile yapılan harcamaların alternatif maliyetinin gelecek nesillerin savaş nedeniyle katlandığı maliyetleri artırması, ayrıca belirtilen dönemde turizm gelirlerindeki düşüşün oluşturacağı dış borç ve faiz yükü ile finansman açığındaki yükselişle, bu dönemlerde gelir ve servet dağılımında dengesiz bölüşümün giderilmesine yönelik ek transfer harcamaları yapılması ihtiyacı gibi ülke ekonomileri üzerindeki olumsuz etkileri dolayısıyla tercih edilmemektedir. Savaşlar başlangıça yalnız iki ülke arasında ortaya çıksa da sonrasında ülkelerin müttefikleri arasında da sıçrayarak savaşa dâhil olan bölge/ülke alanı genişleyebildiğinden savaştan etkilenen ülke sayısı da artabilmektedir. Dolayısıyla çalışmada savaş ekonominin güncel hali ve küresel savunma harcamalarının gelişimine ve bölgesel etkilerine, savaş ekonomisinin finansmanında geleneksel yöntemlerle, savaş gelirlerinin tasnifi ile global savaş tazminatı ve vergisi önerisine yer verilmektedir.

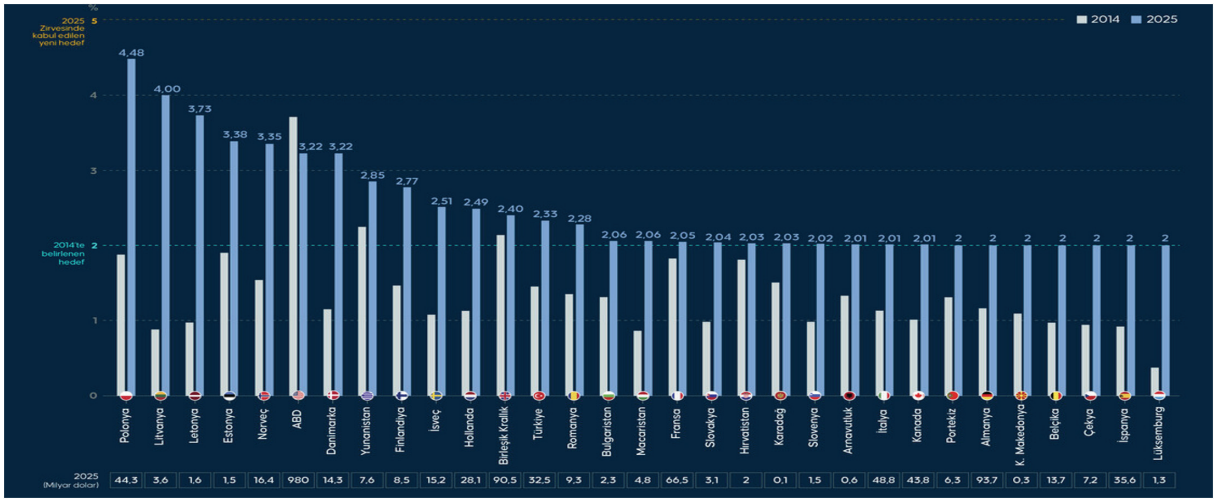
1.SAVAŞ EKONOMİSİ VE GÜNCEL GÖRÜNÜMÜ

Dünya çapında yapılan askeri harcama miktarının Worldmeter verisi uyarınca günlük 2 trilyon civarı olduğu belirtilmektedir[1]. Ancak Nato'nun 2026 yılı bütçe açıklamasına göre; 2026 yılı için Nato'nun Askeri Bütçesi 2,42 milyar Euro olarak duyurulmuştur. 2026'da en yüksek savunma harcaması yapan ülkelerin başında ABD yer almıştır. ABD'nin 2026'da 1 trilyon 32 milyar 849 milyon dolarlık savunma harcamasıyla ittifakın toplam harcamalarının yaklaşık %57'sini tek başına karşılayacağı tahmin edilmektedir [2]. ABD'yi 147 milyar dolarla Almanya, 110 milyar dolarla İngiltere, 80 milyar dolarla Fransa, 57 milyar dolarla İtalya, 53 milyar dolarla Polonya ve 52 milyar dolarla Kanada'nın takip edeceği öngörülmektedir. Türkiye'nin savunma harcamalarının; 2026'da 48 milyar doları aşması beklenmektedir. NATO'ya göre; 2026'da 5 üye ülkenin temel savunma harcamalarının gayrisafi yurt içi hasılalarının (GSYH) % 3,5'ini aşacağı tahmin edilmektedir. Savunma

1 Worldometers (2026), "Dünya Geneli Günlük Askeri Harcama Miktarı", https://www.worldometers.info/tr/askeri/.

2 Cumhuriyet (2026), "NATO 2026 savunma bütçesini açıkladı: Türkiye ne kadar harcayacak?", https://www.cumhuriyet.com.tr/ekonomi/nato-2026-savunma-butcesini-acikladi-hangi-ulke-ne-kadar-harcayacak-2519057, 08.07.2026.

harcamalarının GSYH'ye oranında ilk sırada %5,33 ile Litvanya yer almaktadır. Litvanya'yı %5,10 ile Estonya, %4,92 ile Letonya, %4,68 ile Polonya, %3,65 ile Yunanistan, %3,49 ile Danimarka ve %3,22 ile İsveç izleyecektir. Türkiye'ninkinin ise 2026 yılında %2,85 seviyesinde gerçekleşmesi öngörülmektedir. Aynı dönemde ABD'nin %3,17, Almanya'nın %2,69, Fransa'nın %2,22, İngiltere'nin %2,56 ve İtalya'nın %2,10 oranında savunma harcaması yapması ve NATO ortalamasının %2,86 olacağı beklenilmektedir[3].

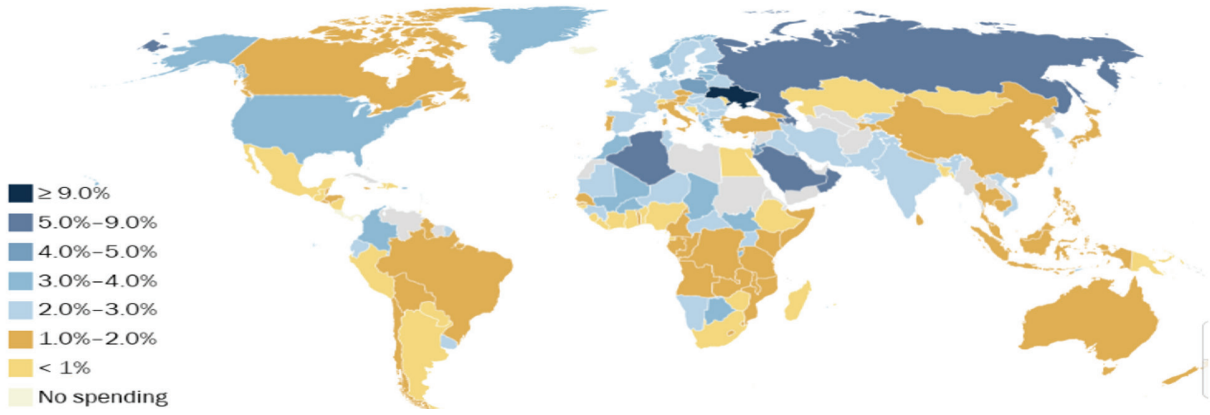
Kaynak. Anadolu Ajansı (AA) (2026), "NATO Üyesi Ülkelerin Savunma Harcamasının GSYH'ye oranı", https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/52838, 07.07.2026.

Grafik.1 Nato Seçilmiş Ülkelerinin Savunma Harcamalarının GSYH'ye Oranı (2014/2025 Yılları)

2.KÜRESEL SAVUNMA HARCAMALARININ GELİŞİMİ VE BÖLGESEL ETKİLERİ

Şekil.1.'deki Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) 2025 yılı verilerine göre bazı ülkelerin 2025 yılı askeri harcama yükü incelendiğinde; Ukrayna'nınki; %40, Rusya'nınki %7,5, Çin'in %1,7, Türkiye'nin %1,9, ABD'nin askeri harcama yükü %3,1'dir. Kanada'nın %1,6, Suudi Arabistan'ın %6,5, Avustralya'nın %1,9, Hindistan'ın %2,3, İsrail'in %7,8, İran'ın %2,1, Fransa'nın ve Almanya'nın yaklaşık %2'dir.

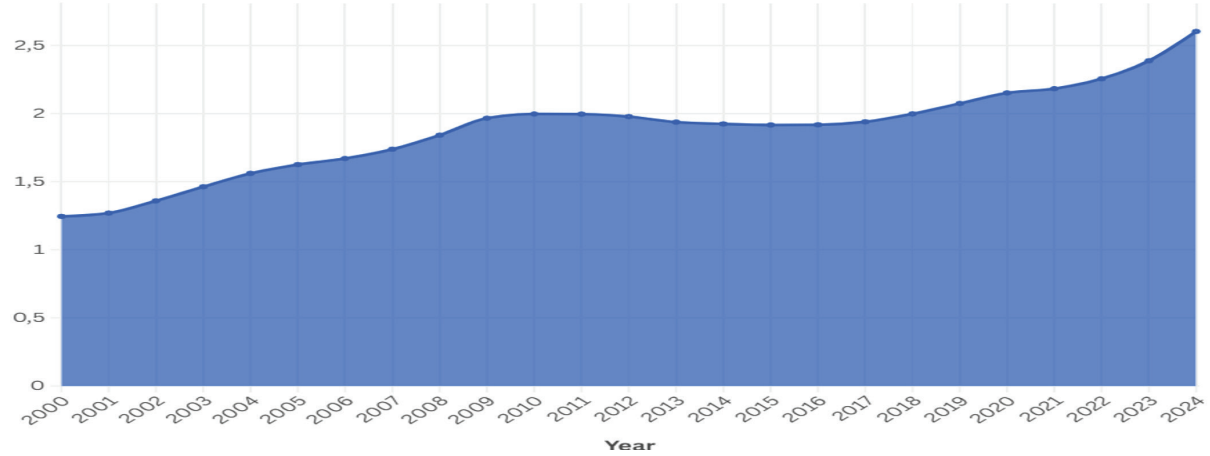
3 NATO (2025), "NATO agrees its 2026 common funded budgets, strengthening Allied resolve in a new era of collective defence", https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2025/12/17/nato-agrees-its-2026-common-funded-budgets-strengthening-allied-resolve-in-a-new-era-of-collective-defence, 17.12.2025.

Şekil.1. Dünya Ülkelerinin 2025 Yılı Askeri Harcama Yükleri

Kaynak. SIPRI, 2025, "Military Expenditure Database"https://www.sipri.org/databases/milex.

Bu duruma paralel şekilde Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV)'nın şekil.2deki verilerine göre; dünya geneli askeri harcamalar 2000 yılında yaklaşık 1,24 trilyon dolardan 2024 yılına kadar ciddi artış göstererek 2,60 trilyon dolara yükselmiştir. 2010 ile 2018 yılları arasında geçen nispeten durgun bir döneme göre 2020'den itibaren global harcama düzeyindeki artış kaydadeğerdir. Ayrıca bu artış büyük ölçüde Rusya-Ukrayna savaşı ve İsrail- Filistin savaşına, ABD-İran savaşı ve Çin/ Kore hattı jeopolitik gerilimlerin tırmanması ve dünya çapında bölgesel çatışmaların yayılması ile açıklanabilir.

Kaynak. SETA, "Küresel Askeri Harcamalardaki Uzun Vadeli Eğilimler, 2000-2024", https://www.setav.org/en/long-term-trends-in-global-military-expenditure-2000-2024.

Şekil.2. Global Toplam Askeri Harcamalar (2022-2024)

3.SAVAŞ EKONOMİSİNİN SAVUNMA HARCAMALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Savaş ekonomisinin savunma harcamaları üzerindeki etkisi; çatışma/savaş alanındaki ve çevresindeki ülkelerin GSYİH'larının daha büyük bir kısmını savunma sektörüne ayırmalarına neden olur. Bunun sonucunda altyapı, kalkınma, sağlık, eğitim fonları askeri üretime kaydırıldığından, sosyal refah yatırımları azalır. Ülkeler arası silahlanma yarışları nedeniyle artan hammadde fiyatları ise enflasyonist baskı oluşturarak ülkeler arası tedarik zincirlerinin yapısını bozar.

2025 yılında dünya genelindeki askeri harcamalar 2,9 trilyon ABD dolarına ulaşarak incelenen dönemdeki en yüksek seviyeye çıkmıştır. Önceki yıllardaki gelişimi ile karşılaştırıldığında; küresel askeri harcamalar 2001 yılında 1,1 trilyon ABD doları, Irak ve Afganistan savaşlarının zirve noktasını geride bırakan 2010 yılında ise 1,8 trilyon ABD doları civarıydı. Küresel ölçekte, 2025 yılında en büyük askeri harcamayı ABD yaptı . ABD, 2025 yılında savunmaya 954 milyar ABD doları harcarken, Çin ve Rusya sırasıyla 336 milyar ABD doları ve 190 milyar ABD doları harcadı. Ukrayna, GSYİH›sinin yaklaşık %40›ını savunmaya ayırarak küresel ölçekte en fazla harcama yapan ülkeydi. 2021'den 2022'ye kadar Ukrayna'nın askeri harcamalarının GSYİH'ye oranı önemli ölçüde artarak % 3,8'den % 33,5'e yükselmiş ve 2023'te % 36'ya ulaşmıştır. Buna karşılık, bu oran Rusya'da 2021'deki % 3,6'dan 2022'de sadece % 4'e yükselmiştir. Sonuç olarak, Ukrayna'ya büyük miktarda ikili yardım yapılmıştır . AB kurumları en fazla mali ve insani yardımı sağlarken, ABD Ukrayna'ya en fazla askeri yardımı sağlamıştır (Statista, 2026). Avrupa Savunma Ajansı (EDA)'nın verilerine göre; AB'nin savunma Ar-Ge harcamaları 2005'te, 2024 sabit fiyatlarıyla, 7,9 milyar euro (387 milyar TL) seviyesindeydi. 2024'te harcamalar önemli bir artışla 13,2 milyar euro (646,8 milyar TL)'ya yükseldi. Ancak bu rakam 2025'te 17 milyar euroyu (833 milyar TL) aşmıştır. Fransa ve Almanya, AB savunma Ar-Ge harcamalarının dörtte üçünü oluşturmaktadır ki Fransa, AB içinde savunma Ar-Ge'sine en fazla yatırım yapan ülke olup, 2023'te savunma sanayisi için Ar-Ge'ye 1,6 milyar Euro (78,4 milyar TL) harcamıştır. Almanya ise 1,4 milyar euro (68,6 milyar TL) ile hemen arkasından geldi. İki ülkenin toplam harcaması 3,014 milyar Euro (147,6 milyar TL) seviyesindedir. Bu da Fransa ve Almanya'nın AB savunma Ar-Ge harcamalarının yaklaşık %74'ünü tek başına karşıladığını göstermektedir. İspanya, 378 milyon euro (18,5 milyar TL) ile üçüncü sırada ve AB toplamının %9,3'üne denk gelmektedir. Avrupa Savunma Ajansı'nın (EDA) [European Defence Agency], EDA'nın "Defence Data 2024-2025" raporu, artış eğiliminin, güvenlik ortamının değişmesi karşısında üye ülkelerin askerî kapasitelerini güçlendirmeye odaklandığını gösterdiğini vurguluyor. EDA ayrıca savunma harcamalarındaki yükselişin, üye devletler arasındaki sınırlı ortak projelerle birleştiğinde, "iş birliğini artırmak, AB

fonlarını daha etkin kullanmak ve harcama verimliliği ile Avrupa ülkeleri arasındaki silah sistemlerinin uyumluluğunu geliştirmek için iyi bir fırsat" yarattığını belirtmiştir [4].Eurostat'ın Mart 2025 verisine göre AB ülkeleri savunmaya 2022 yılında 202 milyar Euro, 2021 yılında 183 milyar Euro, 2020 yılında 177 milyar Euro, 2019 yılında ise 168 milyar Euro harcamıştır. 2023'te bu harcamaların 227 milyar Euro'ya yükseldiği belirtilmektedir. 2022 ve 2023 yılları arasındaki %12'lik artışın geniş kamu harcama fonksiyonları arasında ikinci en güçlü nispi artışı temsil ettiği belirtilmiştir. AB'de "askeri savunma" harcamaları 2021-2023 yılları arasında 165 milyar Euro'dan 193 milyar Euro'ya, "yabancı askeri yardımlar" ise 8 milyar Euro'dan 24 milyar Euro'ya yükselmiştir. 2023'de AB ülkeleri arasında savunmaya yönelik toplam harcamanın en yüksek olduğu ülkeler; Letonya (%3,1), Estonya (%2,7), Litvanya (%2,5), Yunanistan (%2,2), Polonya (%2,1), GKRY ve Macaristan (%1,9) ve Fransa, Danimarka ve İsveçtir (%1,8). AB'de savunmaya yönelik kamu harcamalarının en düşük olduğu ülkeler ise; İrlanda (%0,2), Malta (%0,4), Lüksemburg ve Avusturya (%0,6)'dır. İzlanda ise AB ve EFTA ülkeleri arasında, daimî bir ordusu olmadığı için savunma harcamaları en düşük seviyede seyreden ülkedir (%0,1) [5] .

4.SAVAŞ EKONOMİSİNİN FİNANSMANINDA GELENEKSEL YÖNTEMLER

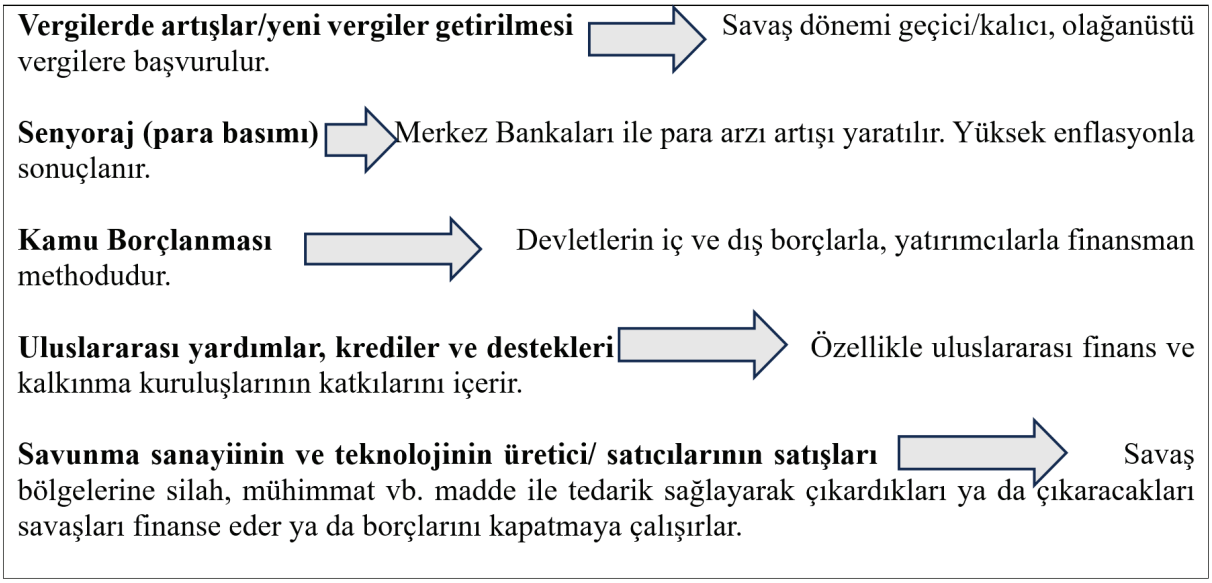
Savaşların finansmanında ülkelerin bizzat kendilerinin ülke içinde izlemeleri gereken yöntemlerin yanında ülkeler arasında savaşın finansmanında izlenecek farklı strateji ve yöntemler bulunmaktadır. Savaşların finansmanında devletler tarafından genellikle vergilerin miktar ve oran olarak artırılması, özellikle de dış ticaret vergilerinde aşırı artış, kontrollü para basılması (yoksa ciddi hayat pahalılığı oluşabilir), halktan çeşitli cemiyetler / topluluklar aracılığıyla para toplanılması, kontrollü borçlanma yöntemlerinin seçilmesi, yabancı ülkelere değerli maden çıkışı yasaklanarak, miras olarak devlete kalan terekeden çıkan altın, gümüş vb.nin kontrolünün devlet bankası kontrolüne geçirilmesi, bütçe açıklarıyla mücadele için bankalardan avans alınıp, ek başka şekillerde de borçlanılması, sahipsiz mallara ordunun el koyması gibi uygulamalar kullanılır. Ülkeler arası savaş finansmanında ise savaş bitiminde savaşa dâhil ülkelerden savaşılan ülkenin ırkını/neslini tüketmeye yönelik faaliyetleri tespit edilen, doğaya geri dönüşümsüz zarar verecek insan sağlığına kalıcı hasar verecek yasak kimyasal silah kullanan, organize toplu katliamlar/tecavüzler ve yağmalar düzenlediği tespit edilen/kanıtlanan ülkerden bunlara

---

4 Yanatma Servet (2025), "Savunma Sanayi: Hangi Avrupa Ülkeleri Ar-Ge'ye En Çok Yatırım Yapıyor?", https://tr.euronews.com/next/2025/11/19/ukrayna-savasi-surerken-avrupanin-savunma-ar-ge-harcamasi-artti-en-cok-hangi-ab-ulkesi-har, 19.11.2025.

5 Eurostat (2025), "How much do governments spend on defence?", 27.03.2025, https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250327-1.

maruz kalmış ülkelerce savaş tazminatı talebinde bulunulabilir. Diğer yandan ABD gibi savaş ekonomisi ile beslenen (silah ticareti, teknolojik savunma sistemlerinin tedariki hizmetleri vb.) bazı ülkelerin savaş ekonomisinden daimi olarak yararlanacak şekilde uluslararası ilişkilerini tesis ettikleri rahatlıkla söylenebilir. Ancak dünya barışının bozulmasından nemalanarak ayrıca güncel 2026 verisi ile 40 trilyon dolarlık dış borcunu kapatmak için yine dolar basıp çıkmış savaşlara silah ticareti ile katılım sağlayıp, kendine kaynak yaratan ekonomilerin bu tür faaliyetlerinin cezasız kalmasının yanında ödüllendirilmemesi ve savaşların sürdürülebilirliğinin önlenmesi adına uluslararası ölçekte savaş tazminatı ödemeye mahkûm edilmeleri önerisi getirilebilir. Sonuçta savaş ekonomisi, küresel savunma harcamalarını savaş bölgeleri ve yakınındaki yerlerden başlamak üzere şiddetlendirirken, ülkelerin finansman arayışlarında yöntem seçimlerini çeşitlendirir. Savaşın temel finansman yöntemleri şekil 3'deki gibi özetlenebilir.

Şekil.3. Savaşın Finansman Yöntemleri

Örneğin; Körfez Savaşı'nın yenileni Saddam Hüseyin liderliğindeki Irak, savaşın galibi ise Kuveyt ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri (ABD) liderliğindeki 35 ülkeden oluşan koalisyon güçleridir. Irak'tan savaş tazminatı istenmesinin temel nedeni, 1990 yılında Kuveyt'i haksız ve hukuka aykırı bir şekilde işgal etmesi, bu işgal süresince ve sonrasında Kuveyt'in altyapısına, çevreye, petrol tesislerine ve insanlara milyarlarca dolarlık devasa zararlar vermesidir. Uluslararası Hukukun İhlali: Irak lideri Saddam Hüseyin yönetiminin Ağustos 1990'da gerçekleştirdiği işgal, Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'na ve devletlerin toprak bütünlüğü

ilkesine tamamen aykırı bulunarak uluslararası toplum tarafından haksız ilan edilmiştir[6].Irak'ın faaliyetleri ile savaş sonucu oluşan Ağır Maddi ve Çevresel Hasara dair Kuveyt'in petrol tesislerinin yıkımı, çöl ve denizlerin zarar görmesine dair sunduğu rapor ve kanıtlar sonucunda BM Güvenlik Konseyi Kararları: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 687 sayılı kararı (1991) ile Irak, uluslararası hukuk nezdinde işgalin tüm zararlarından sorumlu ve borçlu ilan edilmiştir [7].

5. SAVAŞ GELİRLERİNİN TASNİFİ VE GLOBAL SAVAŞ ÇIKARMA TAZMİNATI ÖNERİSİ

Günümüzde özellikle savaşların yarattığı dışsallıkların; uluslararası gerginlikler, ekonomik tedarik ve finansman krizlerini körüklemeleri, çevresel yıkım, biyolojik/kimyasal türlü silahlarla ekolojik yapıda bozulma, göç gibi nedenlerle belirli bölgelerde aşırı nüfus artışı kaynaklı mülteci sorunları ile teknolojik silahların küresel iklim değişikliğine ek olumsuz etkileri gibi nedenlerle; dünyada savaş çıkaran devletlere global yoksulluk, pandemi, doğal afet gibi ekonomik kriz dönemlerinde doğan sorunlara katkılarının diğer barışçıl uluslara kıyasla daha yüksek miktarda olması için uluslararası ölçekte oluşturulacak bir "savaş çıkartma tazminatı / fonu" adı ile getirilecek uluslarüstü bir kaynak ile finansmanının sağlanması önerisi rahatlıkla getirilebilir. Ancak bu bağlamda öncelikle savaş gelirleri incelendiğinde Tablo.1'de ayrıntılı olarak görüleceği üzere; gündelik dilde savaş gelir türlerinin tasnifinde kavramsal olarak birbiri ile yaygın şekilde karıştırılan; savaş tazminatı, ganimet, olağanüstü savaş vergisinin özelliklerine değinilmesi yararlı olacaktır. Buna göre; savaş gelirlerinde ilk en büyük farkı finansmanda kaynağın iç kaynaklardan mı yoksa dış kaynaktan borçlanılarak mı elde edildiği oluşturmaktadır. Bir devletin kendi halkından, bankalar ve iç finansal kuruluşlarından yaptığı tahsilatlar borçlanma değil de vergiye dayanıyorsa savaş dönemine özel getirilmiş geçici ya da kalıcı ek ya da yeni salınan olağanüstü savaş vergisi kapsamında sayılacaklardır.

Tarihte devletlerin birçoğunun savaş sırasında geçici olarak çıkarsalar da "Peacok Wiseman'ın Sıçrama Teorisi"ndeki varsayımını doğrular şekilde kalıcı hale gelmiş gelir kaynaklarına dönüştükleri görülmektedir. Örneğin; "Eisphora" Antik Yunan'da Atina'da sadece savaş dönemlerinde uygulanan, savaş bitince kaldırılan ve zengin vatandaşlardan alınan olağanüstü bir servet vergisiydi. "Tributum", Roma Cumhuriyetinde vatandaşların mülklerinden alınan acil durum vergisiydi. Ordu ganimet elde edip döndüğünde, toplanan bu vergi vatandaşlara iade edilebiliyordu[8]. Birbaşka olağanüstü vergi örneği; Saladin

6 Al-Alkhirah Jumada, (2019), "Irak, Kuveyt'e 300 milyon dolar savaş tazminatı ödedi", https://turkish.aawsat.com/home/article/1576146/irak-kuveyt%E2%80%99e-300-milyon-dolar-sava%C5%9F-tazminat%C4%B1-%C3%B6dedi, 06.02.2019.

7 Mensah Thomas (2011), "United Nations Compensation Commission (UNCC)", https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e424, April 2011.

8 Fawcett, P. (2016). "When I Squeeze You with Eisphorai": Taxes and Tax Policy in Classical Athens. Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens 85(1), 153-199. https://dx.doi.org/10.2972/hesperia.85.1.0153,154.

Tithe (Selahaddin Öşrü); 1188'de İngiltere'de ve Fransa'da Üçüncü Haçlı Seferi'ni ve Selahaddin Eyyubi'ye karşı yapılacak savaşı finanse etmek için taşınır mallar ve gelirler üzerinden alınan %10'luk olağanüstü bir vergiydi. Osmanlı'da bu vergiye benzer alınan vergi; Avarız-ı Divaniyye sadece savaş, doğal afet veya acil savunma ihtiyaçları gibi olağanüstü durumlarda halktan hanehalkı ölçeğinde; nakit, mal veya hizmet olarak toplanan bir vergi iken, 17. yüzyılın uzun süren savaşları ve mali buhranları ile kalıcılaşmıştır. Ayrıca İmdadiye-i Seferiye ise savaş tazmini amaçlı alınan özellikle 18. yüzyıldan itibaren zenginlerden, devlet görevlilerinden ve taşradaki yerel güçlerden alınan olağanüstü savaş vergisidir. Bu verginin barış zamanında toplananı; *İmdadiye-i Hazıriye* idi. İngiltere'de gelir vergisi aslında olağanüstü bir savaş vergisi olarak ortaya çıkmıştır [9]. İngiltere Başbakanı William Pitt, Napolyon Savaşları'nın maliyetini karşılamak ve silah satın almak için bu vergiyi geçici olarak yürürlüğe koymuştur.ABD tarihindeki ilk gelir vergisi 1861'de Amerikan İç Savaşı sırasında Kuzey hükümetinin savaş masraflarını fonlamak amacıyla geçici olarak çıkarılmıştır. Savaş bittikten birkaç yıl sonra (1872) kaldırılmış, ancak sonraki yüzyılda kalıcı olarak geri dönmüştür. I. ve II. Dünya Savaşı Döneminde; Başta ABD, İngiltere ve Kanada olmak üzere birçok ülke, savaş döneminde silah, mühimmat veya lojistik üreterek savaştan haksız ve fahiş kazanç sağlayan şirketleri vergilendirmek için %80'e varan oranlarda olağanüstü "aşırı kâr" vergileri kullanılmıştır[10]. Diğer yandan Türkiye özelinde konu incelendiğinde 1942'de olağanüstü vergi uygulaması olarak çıkarılan "Varlık Vergisi", Türkiye II. Dünya Savaşı'na fiilen girmese de, savaşın yarattığı ekonomik bunalım, enflasyonda yükseliş ve kayıtdışı ekonomi ile mücadele ve savunma giderlerini karşılamak için olağanüstü bir servet vergisi olarak daha çok gayrimüslim vatandaşlara uygulanmıştır. Diğer bir savaş gelir türü olan ganimetler ise; zamanla uluslararası hukukun müdahalesi ile sınırlandırılmış savaş gelir kaynaklarıdır. Şöyle ki geçmişte savaşı kazanan tarafın, kazandığı tarafa ait olan tüm taşınır mallar, devlet hazineleri ve malları, kaybeden ordu askerlerinden oluşan esirler, fethedilen taşınır ve taşınmaz mallar kapsama dahildi. Günümüzde ganimet kavramı 1907 Lahey Sözleşmeleri ve 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile tamamen değiştirilerek sınırlandırılmıştır. Modern hukukta ganimetin meşru kaynağı düşman devletine ait olan ve doğrudan askeri amaçla kullanılan taşınır mallardır. Modern hukuka göre ganimet sayılabilecek kaynaklar şunlardır; askeri silah ve mühimmat, askeri araçlarla, haberleşme ve lojistik teçhizatından oluşur. Savaş tazminatı ise, bir savaş sonrası savaşta yenilen ya da saldırgan olan devletin, kazanan ya da zarar gören devle-

9 Seslikaya Ali (2024), Osmanlı Sefer Hazırlıkları Sırasında Toplanan Bazı Vergi Türleri ve 1592-1617 Yılları Arasında Vergilerin Tahsilinde Yaşanan Birtakım Aksaklıklara Dair Tespitler", Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, Temmuz, 11(30), , https://osmanlimirasi.net/index.php/omad/article/view/194/185, 397-411.

10 Dubinina E., Garcia-Bernardo J. and Janský P. (2022): "The Excess Profits during COVID-19 and Their Tax Revenue Potential" IES Working Papers 13/2022, https://www.econstor.eu/bitstream/10419/265199/1/180688335X.pdf, 1-34, 3.

te verdiği zararları karşılamak amacıyla ödediği parasal veya ayni bedellerdir. Savaş tazminatının temel amacı, hukuka aykırı bir şekilde başlatılan bir savaşın yol açtığı yıkımı ekonomik olarak telafi etmek ve mağdur devletin uğradığı zararları gidermektir. Ancak savaş tazminatının zamanla ülkelerin kurduğu ittifak güçleri ile uluslararası mecrada farklı bir yapıya dönüştüğü görülmektedir. Buna karşılık global barışın sürdürülebilirliği ve uluslararasarası hukuku çiğneyerek devletlerin milli çıkarları uğruna haksız savaş başlatmalarının önüne geçilmesi ve zarar gören devletlerin zararlarının tazmini amacıyla savaş tazminatı mekanizmasının işlerliği uluslararası adaletin ve barışın tesisi adına asıl olarak kritik önemdedir. Ancak savaş tazminatının devletler arası anlaşmalar, yakın diplomatik ilişkiler ve ekonomik, askeri vb. konjoktürel siyasi çıkarlar nedeniyle amacı dışında kullanımı yaygındır. Bu nedenle uluslararası hukuk kurallarını çiğneyerek savaş çıkaran devlet ve devletlere getirilecek bir savaş çıkartma tazminatının ve bunu yönetecek uluslararası konseydeki katılımcı devletlerin üye temsilciliğinde ülkelerin katılma hakkından, oylamalarına kadar şeffaf ve adil mekanizmanın tesisi sağlandığında kulağa ne kadar ütopik gelse de; savunma harcamalarına giden ek masraflar devletlerin diğer kalemlerine fon olarak aktarılabilecek ülkelerin refahı, huzuru ve gelişmişlik seviyesi desteklenip bunların sürdürülebilirliği sağlanabilecektir.

Tablo.1. Savaş Gelirlerinin Tasnifi ve Global Savaş Çıkarma Tazminatı Önerisi

Özellik	Savaş Tazminatı	Ganimet	Olağanüstü Savaş Vergisi	Global Savaş Çıkarma Tazminatı
Kaynağı	Yenilen devletlerden alınır.	Savaşılan devletin kendi vatandaşlarıdır.	Savaşan devletin kendi vatandaşlarından alınır.	Savaş çıkaran devlet/devletlerdir.
Tahsilat zamanı	Savaş sonrası tahsil edilir.	Savaşta(çatışmada/işgalde) ele geçirilir.	Savaş **sırasında**/hazırlık aşamasında tahsil edilir.	Savaşta/sonrasında tahsil edilmelidir.
Hukuki niteliği	Uluslararası anlaşmalara dayanan hukuki bir yaptırımdır.	El koyma (müsadere) Tarihsel savaş hukukuna (örn:İslam hukukunda) dayanır.	Devletin kendi egemenlik hukukuna dayalı iç mevzuatıdır.	Birleşmiş Miletler Güvenlik Konseyi benzeri uluslarüstü kurumla uluslararası anlaşma hükmü ile düzenlenmelidir.
Modern Hukuktaki Yeri	Günümüzde halen uluslararası hukukta tazminat bulunur.	Modern uluslararası hukukta (Cenevre Sözleşmeleri vb.) yasaktır.	Modern devletlerde kriz anlarında (ek vergi olarak) uygulanabilir.	Henüz yok. Getirilebilirse gereksiz/haksız/uluslararası hukuka aykırı şekilde çıkarılacak savaşlarla mücadelede katkı sağlayabilir.
Amacı	Savaş masraflarını giderip,kazananı ödüllendirmektir.	Düşmanın kaynaklarına el koyarak askeri motivasyonu artırmaktır.	Savaşın acil finansmanını ve ordu giderlerini karşılamaktır.	Dünya barışının/ huzurunun sağlanması ve sürdürülebilirliğidir. Haksızlığa uğrayan devlete savaş çıkaran devlet tarafından savaş masraflarının ödenmesidir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Savaşların dünya ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerine en temel örnek niteliğinde; günümüzde Uluslararası Enerji Ajansı'na göre; Hürmüz Boğazı'nın fiili olarak kapanışı ve bölgesel altyapıdaki hasar, küresel petrol piyasasında tarihi olarak en büyük ticari ve ekonomik aksama ile sonuçlanmıştır. Bunun yakıt ithali yoğun ekonomiler üzerindeki etkisi, gelir üzerinde ani ve büyük bir vergi yükü doğurmuştur[11]. Diğer yandan savaşların yarattığı yıkımı ve hasarı gidermekte yenilen devletlerden barış anlaşmaları aracılığıyla talep edilen parasal ödemeler ve yükümlülükler savaş tazminatını oluşturur. Ancak savaş tazminatları uluslararası hukuka göre savaş sonrası yapılacak barış anlaşmaları ile belirlendiklerinden tarihte farklı şekildeki uygulamalarına rastlanılmaktadır. Nitekim Birleşmiş Milletler Andlaşması'nda doğrudan "savaş tazminatı" başlığını taşıyan ya da bu isimle düzenlenmiş açık bir hüküm bulunmamaktadır. Diğer yandan BM Güvenlik Konseyi'nin Yetkileri (VII. Bölüm) uyarınca BM Andlaşması'nın VII. Bölümü (Açıkça Saldırı ve Barışın Bozulması), Güvenlik Konseyi'ne uluslararası barış ve güvenliği korumak için geniş yetkiler verir (AHA, 1946). Madde 39, 41 ve 42'de Güvenlik Konseyi, bir saldırı veya barışı bozma eylemi tespit ettiğinde yaptırımlar uygulayabilir veya zorlayıcı tedbirler alabilir. Bu konseyden, bu maddelerden doğan geniş yetkisinden geçmişte saldırgan devlete tazminat yükümlülüğü getirmek amacıyla bir araç olarak yararlanılmıştır. Örneğin; BM Tazminat Komisyonu (UNCC) BM Andlaşması'nda doğrudan bir madde olmamasına rağmen, bu duruma dair uygulama 1991'de gerçekleşmiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgali sonucunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), BM Andlaşması'nın VII. Bölümü'ne dayanarak 687 sayılı kararı kabul etmiştir. Bu kararla Irak'ın uluslararası hukuka aykırı işgali nedeniyle verdiği zararları ödemesi hükme bağlanmış ve tazminatların tahsili için BM Tazminat Komisyonu (UNCC) kurulmuştur[12]. Kitle İmha Silahlarının İmhası; Irak'ın tüm kimyasal ve biyolojik silahlarını, nükleer kapasitesini ve menzili 150 kilometreyi aşan balistik füzelerini uluslararası denetim altında imha etmesi zorunlu kılınmıştır. Irak'ın biyolojik, kimyasal ve füze yeteneklerini yerinde incelemek ve silahsızlanma sürecini doğrulamak amacıyla BM Özel Komisyonu (UNSCOM) kurulmuştur. Irak ve Kuveyt arasındaki sınırın yeniden belirlenmesi ve bu bölgede askersizleştirilmiş bir bölge oluşturularak BM gözlemci misyonunun (UNIKOM) konuşlandırılması kararlaştırılmıştır[13]. Tazminat yükümlülüğü bakımından Irak'ın Kuveyt'i yasa dışı işgali nedeniyle yabancı hükümetlere, vatandaşlara ve şirketlere verdiği çevresel yıkım dahil tüm zararlardan hukuken sorumlu olduğu ilan edilmiştir[14]. Ancak İsrail Filistin'e saldı-

11 Adrian vd, "How the War in the Middle East Is Affecting Energy, Trade, and Finance", https://www.imf.org/en/blogs/articles/2026/03/30/how-the-war-in-the-middle-east-is-affecting-energy-trade-and-finance.

12 Essawy, Rana Moustafa (2023), "The UN General Assembly Resolution on Reparations for Aggression Against Ukraine: A Victory for the International Rule of Law?", https://opiniojuris.org/2023/01/17/the-un-general-assembly-resolution-on-reparations-for-aggression-against-ukraine-a-victory-for-the-international-rule-of-law/.

13 United Nations (UN), (1991), Digital Library, https://digitallibrary.un.org/record/110709, 03.04.1991

rırken ya da Rusya Ukrayna'ya savaş açarken neden BMGK'nin herhangi bir yaptırım uygulamadığı ve savaş tazminatı kararı almadığı sorularının yanıtı ise şu şekilde verilebilir. BMGK, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısında veya İsrail'in Filistin/Gazze operasyonlarında Irak-Kuveyt krizindekine benzer bağlayıcı yaptırımlar ve tazminat kararları alamamıştır. Bunun temel sebebi daimi üyelerin sahip olduğu veto yetkisi ve jeopolitik çıkar çatışmalarıdır. BM'nin yapısı, küresel süper güçlerin doğrudan ya da müttefiki oldukları çatışmalarda kilitlenmesine neden olmaktadır. Bu durumun ana nedenleri şunlardır; (Hope O'Dell, 2023) Veto Yetkisindeki 5 üyeli yapıdır ki; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinden (ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa) herhangi birinin "hayır" oyu vermesi (veto etmesi), karar tasarısını tamamen geçersiz hale getirir[15]. Rusya'nın Ukrayna'daki durumu incelendiğinde ise; Rusya, Ukrayna'ya karşı başlattığı savaşı kınayan, durduran veya yaptırım öngören tüm BMGK tasarılarını doğrudan kendisi veto etmiştir. Doğrudan hedefte olan bir daimi üye oylamayı tıkadığı için konsey hukuken adım atamaz hale gelmektedir[16]. İsrail-Filistin meselesinde ABD'nin varlığı ile İsrail'e yönelik eleştiri, ateşkes veya yaptırım içeren kararların çoğunun İsrail'in en yakın müttefiki ve koruyucusu olan ABD tarafından veto edilmekte olmasına ilişkindir. Körfez Savaşı'ndaki Irak örneğinin bu durumdan farkı; 1991 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgali sırasında, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde oluşu ve ABD ile birlikte hareket ederek ya da çekimser kalarak BMGK'nin 687 sayılı ve benzeri kararların önünü açması olabilir. Günümüzdeki gibi kutuplaşmış bir daimi üye bloku o dönem söz konusu değildi. Özetle, BMGK'nin yaptırım mekanizması saldırıda bulunan ülkeye göre veya müttefikine bağlı olarak işlevini yitirebilmektedir. Bu yüzden Rusya veya İsrail gibi aktörlerin eylemlerine karşı konsey düzeyinde ortak bir zorlayıcı karar (tazminat veya askeri/ekonomik ambargo) çıkmamaktadır[17]. Ancak arzu edilen durum bunun aksine BMGK'de olduğu gibi 5 ülkelik yalnızca belirli ülke gruplarının tekelinde olmayacak şekilde kurulum sağlanması ve kapsayıcılığın artırılmasıdır. Dünya barışı ve güvenliğinin sağlanmasında; belirli standart kurallar getirilmesinin, uluslararası hukukta ülke farkı olmaksızın adil mekanizmanın ülkeler üstü şekilde tesis edilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

SONUÇ

Pandemi, ekonomik kriz, doğal felaketler ve savaş gibi dönemlerde devletlerin acil kaynak

14 United Nations (UN), (2026), "UN Security Council Resolutions", https://uncc.un.org/en/documents/un-security-council-resolutions

15 Hazır, Ümit Nazmi (2023), "3 SORUDA - Rusya'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi dönem başkanlığı", https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-rusyanin-birlesmis-milletler-guvenlik-konseyi-donem-baskanligi/2875139, 18 Nisan 2023.

16 BBC, (2022), "Ukrayna Savaşı: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Nasıl Çalışıyor, Niçin Eleştiriliyor?", https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61009255, 06.04.2022.

17 Walker Linda, "Reforming the United Nations Security Council for Global Equality and Justice", https://committees.parliament.uk/writtenevidence/140638/html/, 18.04.2025.

ihtiyacı ile gelirlerini artırmak için başvurdukları gelirlerden olan tazminatlar, ganimetler ve olağanüstü vergiler geçici mahiyette getirilseler de, uygulamada kalıcı olabildiklerine rastlanılmaktadır. Günümüzde halen savaşan pek çok ulusun varlığı ve dünyaya verdikleri kültürel, tarihsel, ekonomik yıkımlar yanında savaş suçları, soykırım, biyolojik/kimyasal zararlı içerikte silah kullanımı ile telafisi güç çevresel ağır sonuçlara yol açmaktadır. Bu bağlamda uluslararası hukuka aykırı şekilde savaş çıkartan devletlerin cezalandırılmaları ve global savaş çıkarma tazminatına maruz bırakılmaları önerisi dikkate değerdir. Nitekim modern uluslararası hukukta savaş tazminatı, Birleşmiş Miller Antlaşması ve Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun "Devletlerin Sorumluluğu" ilkeleri ile yürütüldüğünden, tazminat ile ulaşılmak istenilen hedefler sorumluların cezalandırılması/onlardan ganimet elde edilmesi yerine hukuka aykırı fiilin sonuçlarının yok edilmesinin hedeflenmesidir. Modern uluslararası hukukta tazminatın gerçekleşme şekli üç türlüdür. Bunlar; Eski Hale Getirme (Restitution): mümkünse, savaştan önceki durumun aynen geri getirilmesidir (örneğin, işgal edilen yerlerin/el konulan malların iadesidir. Zararı tazmini içeren tazminat (Compensation); eskinin telafi imkanı olmadığında (yıkılan binalar, altyapı zararları, ekonomik kayıplar), zararın parasal olaraködenmesidir. Tatmin (Satisfaction); maddi olarak ölçülemeyen zararlar için resmi özür dilenmesi, sorumluların yargılanması veya mağdur devletin onurunun iadesidir. Ancak tek başına modern uluslararası hukuk kurallarının varlığı yetmediğinden, aksine uygulamaya geçirilmeleri kritik önem taşıdığından; örneğin; çok kutuplu bir dünyayı temsil etmediğinden Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bileşimi değişmelidir. Böylelikle dünya geneli temsilde sadece 5 ülkelik daimi üyelik yetersiz ve adaletsizdir. Ayrıca G4 olarak bilinen Hindistan, Almanya, Japonya ve Brezilya ile Afrika Birliği, Birleşmiş Millletler Güvenlik Konseyi'ne daimi üye statüsü için uzun süredir lobi yapsalar da dahil edilmemeleri eleştirilmeye değerdir.

Diğer yandan uygulamada devletler tarafından savaşın finasmanında kullanılan yöntemler arasında sıklıkla olağanüstü vergilerden yararlanılmaktadır. Ancak sonuç olarak hem savaşların finansmanında hem dünyada savaş ekonomisinin yarattığı konjonktürde devletlerin bütçe açıklarının şiddetli artış gösterdiği dönemlerde ek vergiler ya da varolan vergilerin oranlarında artışlarla giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak örneğin; "günümüzde İngiltere gibi ülkelerde zenginlerin gönüllü olarak daha yüksek oranda vergi ödemeye rıza gösterdiklerine dair talepleri" küresel ve bölgesel ekonomik bunalımdan bir çıkış kapısı olarak görülerek artmıştır. Bu durum ise pek çok ekonomide ek finansman ihtiyacının giderilmesinde özellikle diğer iç finansman kaynakları arasında servet vergilerinin tercih edilebilirliğini artırabileceğini düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

Al-Alkhirah Jumada, (2019), "Irak, Kuveyt'e 300 milyon dolar savaş tazminatı ödedi", https://turkish.aawsat.com/home/article/1576146/irak-kuveyt%E2%80%99e-300-milyon-dolar-sava%C5%9F-tazminat%C4%B1-%C3%B-

6dedi, 06.02.2019.

Anadolu Ajansı (AA) (2026), "NATO Üyesi Ülkelerin Savunma Harcamasının GSYH'ye oranı", https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/52838, 07.07.2026.

American Historical Assosiation (AHA) (1946), https://www.historians.org/resource/what-are-the-charter-provisions-for-preventing-war/, 01.01.1946.

BBC, (2022), "Ukrayna Savaşı: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Nasıl Çalışıyor, Niçin Eleştiriliyor?", https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61009255, 06.04.2022.

Cumhuriyet (2026), "NATO 2026 savunma bütçesini açıkladı: Türkiye ne kadar harcayacak?", https://www.cumhuriyet.com.tr/ekonomi/nato-2026-savunma-butcesini-acikladi-hangi-ulke-ne-kadar-harcayacak-2519057, 08.07.2026.

Dubinina E., Garcia-Bernardo J. and Janský P. (2022): "The Excess Profits during COVID-19 and Their Tax Revenue Potential" IES Working Papers 13/2022, https://www.econstor.eu/bitstream/10419/265199/1/180688335X.pdf, 1-34.

Essawy, Rana Moustafa (2023), "The UN General Assembly Resolution on Reparations for Aggression Against Ukraine: A Victory for the International Rule of Law?", https://opiniojuris.org/2023/01/17/the-un-general-assembly-resolution-on-reparations-for-aggression-against-ukraine-a-victory-for-the-international-rule-of-law/.

Eurostat (2025), "How much do governments spend on defence?", 27.03.2025, https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250327-1.

Fawcett, P. (2016). "When I Squeeze You with *Eisphorai*": Taxes and Tax Policy in Classical Athens. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens 85*(1), 153-199. https://dx.doi.org/10.2972/hesperia.85.1.0153.

Hazır, Ümit Nazmi (2023), "3 SORUDA - Rusya'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi dönem başkanlığı", https://www.aa.com.tr/tr/analiz/3-soruda-rusyanin-birlesmis-milletler-guvenlik-konseyi-donem-baskanligi/2875139, 18 Nisan 2023.

Mensah Thomas (2011), "United Nations Compensation Commission (UNCC)", https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e424, April 2011.

NATO (2025), "NATO agrees its 2026 common funded budgets, strengthening Allied resolve in a new era of collective defence", https://www.nato.int/en/news-and-events/articles/news/2025/12/17/nato-agrees-its-2026-common-funded-budgets-strengthening-allied-resolve-in-a-new-era-of-collective-defence, 17.12.2025.

O'Dell Hope (2023), "How the US has Used its Power in the UN to Support Israel for Decades", https://globalaffairs.org/commentary-and-analysis/blogs/how-us-has-used-its-

power-un-support-israel-decades, 18.12.2023.

SETA (2025), "Küresel Askeri Harcamalardaki Uzun Vadeli Eğilimler, 2000-2024", https://www.setav.org/en/long-term-trends-in-global-military-expenditure-2000-2024.

Seslikaya Ali (2024), Osmanlı Sefer Hazırlıkları Sırasında Toplanan Bazı Vergi Türleri ve 1592-1617 Yılları Arasında Vergilerin Tahsilinde Yaşanan Birtakım Aksaklıklara Dair Tespitler", Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, Temmuz, 11(30), https://osmanlimirasi.net/index.php/omad/article/view/194/185, 397-411.

Statista, "Global military spending from 2001 to 2025 (in billion U.S. dollars)", https://www.statista.com/statistics/264434/trend-of-global-military-spending/?srsltid=AfmBOop7uOmLeeBDRrkHZmudNvWhWU2r-M1cSGeNcJKCSxrl55j6UFOz, 28.04.2026).

Tobias Adrian, Jihad Azour, Nigel Chalk, Pierre-Olivier Gourinchas, Alfred Kammer, Abebe Aemro Selassie, Krishna Srinivasan, Rodrigo Valdés, (30.03.2026),"How the War in the Middle East Is Affecting Energy, Trade, and Finance",https://www.imf.org/en/blogs/articles/2026/03/30/how-the-war-in-the-middle-east-is-affecting-energy-trade-and-finance.

United Nations (UN) Digital Library, (1991) https://digitallibrary.un.org/record/110709, 03.04.1991.

United Nations (UN), (2026), "UN Security Council Resolutions", https://uncc.un.org/en/documents/un-security-council-resolutions.

Walker Linda, "Reforming the United Nations Security Council for Global Equality and Justice", https://committees.parliament.uk/writtenevidence/140638/html/, 18.04.2025.

Worldometers (2026), "Dünya Geneli Günlük Askeri Harcama Miktarı", https://www.worldometers.info/tr/askeri/

Yanatma Servet (2025), "Savunma Sanayi: Hangi Avrupa Ülkeleri Ar-Ge'ye En Çok Yatırım Yapıyor?", https://tr.euronews.com/next/2025/11/19/ukrayna-savasi-surerken-avrupanin-savunma-ar-ge-harcamasi-artti-en-cok-hangi-ab-ulkesi-har, 19.11.2025.